

ԵՐԿՀԱԶԱՐԱՄԵԱԿ ՄԸ

ՎԻՐԳԻԼԻԱՆ ՏԱՐԻՆ — ՎԻՐԳԻԼԻԱՆ ԵՈՎԱՊՏՈՏՏՔԸ

ՎԱՐՊԵՏՆ ՈՒ ԱՇԱԿԵՐՏՔ — ՎԻՐԳԻԼԻԱՆ ԵԱՌՔ

Ա. — ՎԻՐԳԻԼԻԱՆ ՏԱՐԻՆ

Հարկումնակները այլևս ստէպ ստէպ կը պատահին, կարելի է զուրցել որ սովորական իսկ դարձան:

Վիրգիլիոսի նման վեհ Գերթողի մը հսկայ դէմքը միայն կարող էր՝ սակայն, աշխարհաւուր արձագանգով, երկհազարեան աննախընթաց պարագան ստեղծել, որ սովորականներուն հետ կարելի չէ բաղդատել. զայն որակելն անգամ դիւրին չէ:

Խոտլական Տէրութեան կողմանէ յատկապէս տպուած թղթադրոշմներով աւետուած, պաշտօնական զեկուցումներով բացուած և նոյնքան շքեղօրէն բոլորուած այս Anno Virgiliano—Վիրգիլեան Տարին, կոթողի կամ տաճարի մը կանգնումին նշանակութեանէն շատ աւելի բազմանշանակ իմաստ մը կը պարունակէ:

Իր Տոմարին Ութերորդ Տարին Վիրգիլիոսին յատկացնելով Ֆաշիստ—Ազգային Վարչութիւնը՝ խորհրդանշական ձեւով մը և հին հին դարուց յիշատակներով խանդավառ, իր ձեռքովն իսկ ուզեց կրակը տալ անոր դիցակարգումին համար պատրաստուած փայտակոյտ խարոյկին, ուսկից հեթանոս հաւատքին կը թուէր տեսնել արծիւի մը թեւ առնելը, դիցակարգուողին հոգին երկնաշուռ դէպ ի անմահութիւն տեղափոխելու:

Նախահարց բարեքերուն այս կրկնումով և հին հաւատքին արարողութեամբ, թէպէտ աւելի բարձր և քրիստոնէայ ըմբռնումով, դիւցապատիւ փառաւորութիւնն է որ, ուստի, կատարուեցաւ, ի պատիւ Լատին

Քերթողահօր եւ միանգամայն աննման վարպետին, որ վեհանձն անյիշաչարութեամբ — քանզի հորմէն ժառանգած անդր Հոկտաւիանոս կայսեր հրամանով գրաւուեցաւ — Հռոմայ ինքնակ գերշխանութեան զաղափարին իր քնարը նուիրեց, և այդ խորագէտ և հանճարեղ կայսեր մեծղի ծրագիրներուն յաջողութեանը բոլորանշէր ծառայեց. արժանապատուութեամբ և առանց սուտակասպաս քննանքի:

Այլ եթէ ազնուատում գերդաստանին ամենացայտուն դէմքերէն, Յուլիոս մեծին և Հոկտաւիանոսին կը պատկանի Imperator սկզբնական զաղափարը, Մանտուայի ժողովրդին խոնարհ բայց կենսունակ ծոցէն բարձրացած Վիրգիլիոսէն կը ծնի Idea Nazionale-ի ազգակեցոյց սկզբունքը, այն որ անպայման անձնագործութիւն կը պահանջէ և չի հանդուրժեր որ և իցէ պատճառով անած, քինախնդիր և անհաշտ կուսակցական ոգի:

Այս ներքին համոզումը, ապրած օրուան պահանջը և իրեն վերապահուած վսեմ պաշտօնին կատարեալ գիտակցութիւնը, զինքը հիմնապէս պիտի փոխէին՝ առաջին շփման որ ունեցաւ Հոկտաւիանոսի Արքունիքին հետ:

Այսպէս է որ Յայսկոյս Գաղղիայի միջավայրին մէջ կազմուած Մանտուացին պիտի դառնար հարազատ Հռոմէացի մը:

Այդ օրէն իր քնարը ուրիշ երգ պիտի չունենայ, իր սիրտը ուրիշ իղձ, իր միտքը ուրիշ նպատակ, բայց եթէ անցեալին փառքերը ոգեկոչելու:

Պիտի դիւցազներգէ, հովուերգէ մինչեւ որ հոգեհնչակ այդ քնարերգութեամբ պերճանան Հոռմին անցեալը և Յուլիան կայսերական տոհմին ծագումը, և բոլոր Աշխարհը լսէ անոնց զերպանած անունը և խոնարհի:

Ժնող հողին անմիջական կարօտ պիտոյցները, որպէս զի յանձնաձուած խնամքներէն արգաւանդ, նա ալ, սիրապատար մօր նման, առատօրէն յաջողէր փոխարինելու իրեն համար և իր վրան թափուած յոգնատանջը քրտինքին արդար հատուցումը:

Վերգիլիոս Օգոստոսի առջեւ

Այդ ոգեկոչումներով պիտի ծնին ազգային ոգին, մայրենի հողին սէրը:

Իր քնարին երգերով հեզահամբոյր դէպ ի դաշտ պիտի առաջնորդէ իրեն հօրենական տունը զբաւող և թալանող խրոխտ զինուորը: Անոր զգացնել պիտի տայ մշակի կեանքին անսպառ գոհունակութիւնները, պիտի կապէ զինքը մայր հողին:

Անդրադարձնել պիտի տայ անոր որդիական պարտականութիւնները, զինքը

Սակայն, մօտաւորապէս քսան դարեր հարկ եղան, որպէս զի կայսերական բարեյաջող շրջանին յաջորդող ձախող և բազմայեղանակ դիպումներուն տոկալով, իրեն ցրուած մասերը հաւաքելով, Խոսիւիան յաջողիւ վերակազմուիլ Հոկտաւիանոսի ծրագրած մետասան լեզէոններու բաժանեալ թարտէսին յար և նման, և լատին ջոյրերուն անդրանկութիւնը վերստացած ինքնաձեռն հեղինակութեամբ, ազդու հրա-

ւեր կարդար զայ միահամուռ զուգատօնե-
լու այս վերգիւնան երկհազարամեակը, և
այս առիթով զարմանել՝ հին անցեալի մը
մէջ գործուած, մեծանուն և սքանչելի
Մանտուացիին մասին ապշանորհ մտա-
ցօնքը: Վասնզի այն ինչ որ այժմ՝ ըստ
պատշաճի և արմանաւոր կերպով մատուց-
ուեցաւ՝ հին Հռոմայ Մերակոյտին անկ
էր և պարտք կատարել:

Լատին Գերթողահօր նկատմամբ այս
անբացատրելի անտարբերութիւնը զարմա-
ցում իսկ կը պատճառէ, երբոր մարդս կը
խորհրդած է թէ որպիսի դերամէտ զիջու-
մով՝ վերգիւլիտին յաջորդող զարէն սկըս-
եալ, յաղթամուտքերը և դիցակարգումները,
Մերակոյտին կողմանէ ընծայուեցան, մար-
մարակուռ յուշարձաններով, որոնց շատե-
րը, թէպէտ մարդկային զգացումներուն
յողդողութեամբ, անէծքով և լուսանքով,
յետոյ խորտակուեցան, որպէս զի յաւէտ
ջնջուէր անարժանին յիշատակը:

Այլ նոյն այն եղանակով որ կը տես-
նենք դատապարտեալի մը բանտին խորէն
վերադարձը մարդկային ընկերութեան
ծոցին մէջ, և ստէպ միւսանգամ մեծարոյ՝
իրեն թէ քաւուած լինէր անոր ոտիւրը,
այսպէս նաեւ այդ անիծապարտներուն
կենայ բեկորները, պեղուածներուն խորէն
զուրս եկած, հետզհետէ կը վերադառնան,
գեղարուեստով հրաշալիքի յանկուցիչ դի-
մակին տակ, մեզի յիշեցնելու տիտղոսա-
ւոր եղբայրսպաններ, որոնց շուքէն վախ-
ցող անօրէն և զեղի թուլամորթներ, որոնք՝
այսօր մեծահարուստ սրահի մը խորք,
թաւապատ պատուանդանի մը վրայ կանգ-
նած, մարտամուգ Արէսի մը անբարկ ոգեմ-
բով և յաղթական կեցուածքով, սնափա-
ռութեան ծիծաղելի շօշալկանքը կը պար-
զեն մեր շուտաւած աչքերուն:

Դժուարաւ մարդ իր զայրոյթը կը յա-
ջողի զսպել, չպոռթկալու համար, հռո-
մէական շքեւորով. մինչեւ ե՞րբ, ո՞վ երգի-
ծանք, պիտի գեղծանիս մեր համբերութե-
նէն՝ և դու, լուսաւորեալդ մարդկութիւն,
մինչեւ ե՞րբ պիտի հանդուրժես որ պատե-

րը հեղձուցիչ բաղեղի նման, մակաբոյժ
զաւարի ճշմարտութեան:

Եւ ըսել որ պատեհ առիթները չէ՛ որ
պակսեցան ո՞չ միայն հեթանոս դարերուն,
այլ մինչեւ իսկ մեծն թէոքոսէն յիտոյ:

Այլ նա մասնաւոր Մարկուս Անտոնիոս
սին հիւպատոսութեան օրով, երբոր Հռո-
մէական նոր Տոմարին *Quintilius* ամի-
սը Յուլիոս Կեսարին ընծայուեցաւ: Այդ
նախընթաց օրինակին վրան, Մերակոյտն
ալ, իր կողմանէ որոշեց *Sextilius* ամիսը
Օգոստոս կայսեր նուիրել, հետեւեալ
հրովարտակով:

«Որովհետեւ Սեքստիլիոս ամսուն մէջ
սկսած է Կեսար Օգոստոս իր առաջին
Հիւպատոսութիւնը, երեք անգամ յաղթա-
նակի պատիւներ ունեցած է, իր հովա-
նաւորութեան տակ տեսած է արշաւանքը
Յանիկուլոնի լեզէններուն, Եգիպտոս
ենթարկած է Հռոմէական Պետութեան,
զաղըբեցուցած է քաղաքական մարտը, բոլոր
այս պատճառներուն համար հաճոյ է և
հաճոյ պիտի ըլլայ Մերակոյտին որ այս
կայսրութեան ամէնէն բարեբաւտիկ այս
ամիսը կոչուի Օգոստոս»:

Այդ փառայիւր *Apothéose* ին շատերը
փափաքեցան, բայց անյաջող ելքով: Ինչ-
պէս ներոն կայսրը. որ Ապրիլ ամիսը
իր անունին ուզեց նուիրել, Մայիսը՝ Կլո-
դիոսի, և Յունիսը՝ Գերմանիկոսին:

Յուլեան ազգաստեմին այդ երկու հոյա-
կապ ներկայացուցիչներուն մատուցած
ծառայութիւնները և արժանիքները փո-
խարինող և խորհրդանշանող, ատկէ փա-
ռաւոր նուէր, անջնջելի յուշարձան կա-
րելի չէր գտնել: Աղարու, Յուլիոսն ու
Օգոստոսը, տարւոյն ամենապայծառ և
արդիւնաշատ օրերուն կը համապատաս-
խանեն: Ապողոն փերսոն անգամ, այդ
ամիսներուն միջոցին, աւելի վաղայարձոյց
կը սկսի իր տենդոտ քառածի արշաւը,
և շատ ուշկեկ կը դադրի, հագիւ մի
քանի ժամ հանգիստ տալով իր հրաշունչ
երկվարներուն:

ՕՐՈՒԱՆ ԳՐՔԵՐ

ԱՅՍՊԵՏ ԱՊՐԵՑՅԱՆԻ՝

Արդարութիւնը, սակայն, այն կը պահանջէր — և այս առաջարկս՝ փոխանակ Հայոս մը գրչէն, Վիրգիլիոսին հայրենակցէ մը կը պատշաճէր արձակուիլ — որ Մեծն Օգոստոսի անունը կրող ամիսին յաջորդող Սեպտեմբերն, որ եօթներորդ կողուելու իր նախկին իմաստը այլ եւս կորուսած է, և որուն 22 թուականին ճշտապէս կը համապատասխանէ Լատին վեհ Գերթոյանօր մահուան տարեդարձը, երկնազարամեան այդ տարեդարձին առիթով, համաշխարհացալէ որոշումով Վիրգիլիոսի ընծարուէր, որուն գրչին աշխարհադարձար, աւելի հեռաւոր մղոնաքաղերու հասաւ, և որուն մշակոյթային ինքնակալութիւնը, Յուլիանին վերապրելով՝ Ուլկեաններն ալ զլից անցաւ. ամենուրեք ըզմալի, քաղաքակրթիչ, հոգւոյ սխրանք, անքի ճախրանք և սփոփանք, նա մանաւանդ քառասորոփ հեւհեւացող կեանքի մը յարուցած մեքենական խլացուցիչ ժխորին մէջ:

Այս եղանակով և տարէցութեան կարգաւ, քրիստոնէութեան Տոմարին մէջ արձանագրուած, բերնէ բերան, գրչէ գրիչ, մարդկութեան ամենահեռաւոր սերունդները պիտի յեղիղեն երեք նշանաւոր անուններ. Յուլիոս, Օգոստոս, Վիրգիլիոս, Հռոմէական իշայսրութեան եռոտանին դարձնող երեք հսկայ գործիչները, բանալով Եւրոպոյ և աշխարհին օրէնսդրեալ Լատին քաղաքակրթութեան դարաշրջանը:

Եռանուն այդ շարքին առաջինը կը ներկայացնէ ռազմական հանճարը՝ երկրորդը՝ վարչական դիւանագիտական բարձր կարողութիւնը և երրորդը Հռոմայ գրական փառքը, Լատին մշակոյթին և քերթողական կրթ արուեստին գերագոյն արտայայտումը:

Թէ ո՞րը միւսէն գերապանց է, կամ ո՞րը աւելի մարդկութեան երախտագիտութեան և աւելի մշտատեւ յիշատակին արժանի, այս ամէնուն ստույգ և բացայայտ ապացոյցը պիտի մնայ Վիրգիլեան Փաշխապս անգամուան Ութերորդ Տարին:

(Շար.)

ԳՐՈՓ. ԼԵՒՈՆ ԳԻՒՐԵՆՅԱՆ

Հրապարակի վրայ կը փայլի իբրեւ խանդավառուող մը գեղեցիկին հանդէպ, թէպէտ ոմանց քննադատ թուի, ինչ որ չէ ստուգիւ. « Կոչնակի »ի. ամէնէն յայտնի գրագէտ աշխատակիցը. ուշադրութիւնը գրաւած է ամէն հին ու նոր գրողներուն: Արդ ի՞ր « Այսպէս ապրեցանք » վիպասանական հատորով կը պահանջէ որ զինքը ճանչնանք նաեւ վիպագիր հեղինակ:

Կը սկսիմ կարդալ առաջին վիպակը « Փախի օրերուն » նկարագրութիւնը. պատկերը ամէնու ծանօթ է. Ա. Անարոնեան և Սուրէն Պարթեան այդ նկարը ցուցադրած են. անոնցմէ վեր արուեստի գլուխ գործոց մը ստեղծելու փորձը չի փորձեր Աւագեան, սակայն անոնց հաւասար սարսափ մը, սարսուռ մը կը դնէ իր նկարներուն մէջ. անոնք երեւակայութեանը վրայ ուժ գնօրէն կ'ազդեն, իսկ Աւագեան հոգիդ կը քաշկուտէ այդ մեր մեռնողներուն կարաւանին ետեւէն, ու դուն որքան ալ յոգնած՝ կը հետեւիս վիպասանին, որ քեզ կ'առաջնորդէ Հայաստանի արխանոս ճամբաներէն մինչեւ Սուրիա, ուր կամաւոր հայ գինուորներն ընտանեկան սուգը մոռցած, կ'ուզեն փրկիչն ըլլալ մեր ցեղին անտէր որբերուն:

Չիրականացած կ'երեւի « Հայոս հոգի » վերնագրով վիպակը, ուր Գալմազամին նենգութիւնները, թուրքին խժոճութիւնները անշուշտ իրական են, բայց կը զարմանա՞մ թէ ինչպէս փոփոխական ու պամպաւնողական Սահակ աղան, որուն աչքին յեղափոխութիւնը օձի երեւոյթ ունէր, որմէ կը սոսկար, կը սարսուռէր, կը խուսափէր խելայեղ, եւ ահա՛ յանկարծ յեղափոխական կը դառնայ, ու այդ անկարագիր մարդը որ տեսնելով հանդերձ ամբողջ Հայութեան բնաշնջումը, տիմարօրէն կը թըրքանայ, և ի՞ր ապշութեան պատճառովը

1. Գրեց. Յ. Աւագեան. ապ. Նեւ Եօր, 1980